

GODIŠNJI IZVJEŠTAJ INSTITUTA ZA POPULACIJU I RAZVOJ ZA 2021. GODINU

IPD je punopravni i akreditirani član međunarodne organizacije IPPF
(International Planned Parenthood Federation)

Ove godine smo proslavili dvadeset godina rada. Počevši kao organizacija koja se fokusirala na seksualno i reproduktivno zdravlje svih građana, nekadašnja Asocijacija XY od 2021. godine nosi novo ruho, čije ime odražava njene težnje i ciljeve.

Institut za populaciju i razvoj ide nepokolebljivo naprijed, širi svoja područja djelovanja i od 2021. godine upravlja programima pomoći pri reintegraciji boraca sa stranih ratišta i njihovih porodica kao i jačanja ljudskih prava osuđenih lica sa problemima mentalnog zdravlja.

Dok se naša vizija širi na opće zdravlje i blagostanje svih građana Bosne i Hercegovine, nastavljamo promovirati zdrave životne stilove. Ohrabreni novim iskustvima, naš sistematski pristup poboljšavanja općeg zdravlja svih građana BiH popločao je put novim ambicijama i spremnosti da se suočimo sa problemima na koje zajednica nema spremne odgovore. Naš entuzijazam za društveno koristan rad prepoznale su mnoge internacionalne organizacije i savezi, kao i strana državna ministarstava, koji kontinuirano pružaju podršku Institutu u implementaciji projekata.

Svoju zahvalnost izražavamo i ovim godišnjim izvještajem kojim uspijevamo opravdati povjerenje svih donatora i partnera. Projekti koje provodi Institut za populaciju i razvoj omogućavaju ciljnim grupama bolji život i glas koji će se dalje čuti.

Novi ciljevi su nam donijeli i nove izazove koji su testirali našu motivaciju i predanost. Našu energiju nisu nadopunjavali odmori i pauze, već mjerljivi rezultati projekata i zadovoljstvo građana. Uz veliko zadovoljstvo vas obavještavamo da naš entuzijazam ne jenjava ni uprkos otežanoj epidemiološkoj situaciji u cijelom svijetu, te da naš angažman ne staje, naprotiv, nastavljamo težiti ispunjavanju punog potencijala organizacije usmjerene na poboljšanje životnog standarda svih građana Bosne i Hercegovine.

Emina Osmanagić
direktorica

Naših zajedničkih 20 godina.

ZDRAVSTVENE I SAVJETODAVNE USLUGE

Prijateljski centar za zdravlje mladih IPD-a

O PRIJATELJSKOM CENTRU ZA ZDRAVLJE (PCZ)

Prijateljski centar za zdravlje (PCZ) Instituta za populaciju i razvoj nastao je kao odgovor na nepostojanje servisa za mlade i vulnerabilne grupe koji na adekvatan način štite i njeguju njihovo zdravlje. Počeo je sa radom 2004. godine uspostavljanjem prvog savjetovališta za seksualno i reproduktivno zdravlje u Bosni i Hercegovini, a dvije godine kasnije upotpunjen je otvaranjem medicinske ordinacije u okviru koje se pružaju ginekološke usluge. PCZ predstavlja jedinstveno mjesto gdje mladi ljudi, a posebno oni najranjiviji, u prijateljskom okruženju dobijaju odgovore na svoja pitanja i podršku koja im je potrebna.

Stručnjaci koji rade u PCZ-u koriste neosuđujući, prijateljski pristup u radu sa mladim i vulnerabilnim osobama, senzibilizirani su da prepoznaju i odgovore na specifične potrebe mladih, poštujući principe privatnosti, povjerljivosti i različitosti.

Godina 2021. i dalje je bila pod velikim utjecajem pandemije COVID-19 tako da su u određenim periodima godine menadžment i osoblje PCZ-a činili velike napore kako bi održali kontinuitet usluga. Uprkos poteškoćama, uspjeli smo povećati nivo usluga u odnosu na prošlu godinu, s tim što je broj savjetovanja povećan, a znatan dio usluga savjetovanja se pružao *online*. Naš PCZ je omogućio pristup visokokvalitetnim uslugama iz oblasti zdravlja, reproduktivnog zdravlja, odrastanja i zdravih stilova života za **5.745 osoba**. Najveći broj osoba koje su dobole neku od usluga PCZ-a su mladi ljudi, uključujući mlade iz ranjivih i marginaliziranih grupa, te roditelji.

Najposjećeniji servis u okviru PCZ-a jeste ginekološka ordinacija koja je besplatna za djevojke do 26 godina, a stručni tim koji se sastoji od ginekologinja, ginekologa i medicinske sestre u svom radu koristi prijateljski pristup koji su klijentice prepoznale kao ključnu specifičnost našeg centra.

Institut za populaciju i razvoj također nudi besplatno psihološko savjetovanje i/ili psihoterapiju za roditelje, djecu i mlade kojima su potrebni stručna podrška i razgovor. Savjetovanje se odvija u prostorijama Instituta, odnosno *online*, u ovisnosti o propisanim epidemiološkim mjerama (COVID-19). U navedenom vremenskom periodu, od 1. januara do 31. decembra 2021. godine, savjetovalištu se obratilo 127 osoba, od kojih 52 dolaze na redovne psihoterapijske susrete svake dvije ili tri sedmice, odnosno jednom mjesecu. Od 127 osoba koje su kontaktirale savjetovalište, 29 je muškaraca, a 98 žena. Osamnaest osoba su pripadnici LGBT populacije, a tri osobe su romske nacionalnosti. Od 52 osobe koje redovno posjećuju savjetovalište, 15 su muškarci, a 37 žene. IPD psihološko savjetovalište sedmično posjeti 13 klijenata, odnosno 52 na mjesecnom nivou.

Teme koje iznose kao probleme su: spolni identitet, poremećaji hranjenja: prejedanje i bulimija, zloupotreba alkohola i narkotika, anksiozni i depresivni poremećaji, granični poremećaj ličnosti, adolescentna kriza, agresivnost, napadi bijesa, razvod, teška bolest u porodici, strah od trudnoće, neplanirana trudnoća i prekid trudnoće, vršnjačko nasilje, problemi učenja (motivacija, koncentracija), gubitak bliske osobe, hipohondrija, nisko samopouzdanje i samopoštovanje, promiskuitetno ponašanje, pretjerana religioznost člana porodice, problemi u komunikaciji, strah izazvan COVID-19 pandemijom (opsesivno čišćenje, strah od smrti, strah od vakcinisanja), posvojeno dijete, akutni stresni poremećaj. Bilježimo i slučaj pedofilije gdje je majka poslana u centar za socijalni rad, odnosno u centar za mentalno zdravlje.

Najveći broj klijenata predstavljaju roditelji djece i djeca uzrasta 10-15 godina, odnosno mlađi između 18 i 26 godina koji dolaze samoinicijativno. Roditelji također traže podršku, najviše kada su u pitanju anksiozna i depresivna stanja, odnosno određena, specifična problematika s djecom.

Osim Sarajeva, gradovi iz kojih nam se klijenti javljaju, odnosno imaju *online* terapiju su: Dobojski Breg, Mostar, Goražde, Konjic, Istočno Sarajevo, Čapljina te dvije studentice na razmjeni koje se trenutno nalaze u Austriji i Kanadi.

Pozitivni komentari dodatno nas motiviraju da i dalje unapređujemo svoje usluge i prilagođavamo ih specifičnim potrebama naših korisnika.

IPD pruža podršku i osnažuje djevojke, mladiće, žene i muškarce da redovno brinu o svom zdravlju.

Unapređenje usluga seksualnog i reproduktivnog zdravlja žena u kriznim javnozdravstvenim situacijama – COVID-19 na području FBiH

Projekt je finansijski podržala, iz sredstava FIGAP II programa, Kraljevina Švedska, koju predstavlja Ambasada Kraljevine Švedske u Bosni i Hercegovini, putem razvojne agencije SIDA.

Trajanje projekta: 10. 12. 2020 - 30. 9. 2021.

O PROJEKTU

Svrha projekta je bila da se putem prvog i jedinstvenog istraživanja u Bosni i Hercegovini identificiraju ključne prepreke u pristupu uslugama seksualnog i reproduktivnog zdravlja (SRZ) u vrijeme pandemije COVID-19 u dva kantona u Federaciji BiH. Istraživanje je ponudilo i preporuke koje će biti podijeljene sa donosiocima odluka i zdravstvenim radnicima sa ciljem osiguranja boljeg pristupa SRZ uslugama za djevojke i žene u FBiH u zdravstveno kriznim situacijama kao što je pandemija.

NAJZNAČAJNIJE AKTIVNOSTI I REZULTATI

FORMIRANJE EKSPERTNE RADNE GRUPE

- Formirana je **Ekspertna radna grupa** kojom su obuhvaćene ključne zdravstvene institucije relevantne za Kanton Sarajevo i Bosansko-podrinjski kanton Goražde čime su kreirani uvjeti da se rezultati dobijeni istraživanjem, a posebno preporuke, integriraju u redovan rad javnozdravstvenih ustanova na ovom području te da se kao model dobre prakse prošire i na druge kantone u Federaciji BiH.

Ekspertice i eksperti tokom redovnih sastanaka - dr. Aida Pilav, direktorica Zavoda za javno zdravstvo Kantona Sarajevo i voditeljica istraživanja, dr. Edin Čengić, specijalista ginekologije i akušerstva, direktor JU DZ Goražde, dr. Enis Hasanović, specijalista ginekologije i akušerstva, direktor Zavoda za zdravstvenu zaštitu žena i materinstva KS, Adisa Mehić, šefica Odsjeka za normativno-pravne poslove u Federalnom ministarstvu zdravstva, Emin Osmanagić, IPD ekspertica u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja, i Sadmira Kotorić, stručna savjetnica Gender centra FBiH

PROVEDBA ISTRAŽIVANJA I FORMULACIJA KLJUČNIH PREPORUKA

Voditeljica istraživanja dr. Aida Pilav predložila je metodologiju i definirala set pitanja za kvantitativni i kvalitativni dio istraživanja – upitnik i fokus grupe sa zdravstvenim profesionalcima. Nakon pilot-faze, u kojoj je 1.000 žena dalo svoje odgovore, izrađen je finalni upitnik na osnovu kojeg je provedeno sveobuhvatno istraživanje u kojem je učestvovalo **1.516 ispitanica**, od čega 1.363 (89,9%) iz Sarajeva i 153 (10,1%) iz Goražda. Istraživanjem su obuhvaćene **žene reproduktivne dobi od 18 do 49 godina**, a zbog izuzetno složene epidemiološke situacije izazvane pandemijom, istraživanje je najvećim dijelom provedeno *online*.

OBJAVA ISTRAŽIVAČKE PUBLIKACIJE

Istraživačka publikacija je objavljena na bosanskom i engleskom jeziku te je dostupna u *online* verziji na web-stranici IPD-a, kao i na web-stranicama javnih zdravstvenih ustanova u dva projektna kantona, uključujući Zavod za javno zdravlje Kantona Sarajevo, Medicinski fakultet Sarajevo, Zavod za zaštitu žena i materinstva KS, Zavod za zdravstvenu zaštitu studenata KS i Dom zdravlja Goražde.

Publikaciji je dostupna putem linka:

<http://www.asocijacijaxy.org/uimages/publikacije/Knjiga20Istrazivanje20MONOGRAFIJA20XY20PRINT.pdf>

Naslovnice publikacije na engleskom i bosanskom jeziku

ODRŽANE DVIJE STRUČNE DISKUSIJE O PRIMJENI PREPORUKA U JAVNO-PRIVATNOJ PRAKSI U SARAJEVU I GORAŽDU, ISTRAŽIVANJA I FORMULACIJA KLJUČNIH PREPORUKA

Prva stručna diskusija održana je 22. 9. 2021. u Hotelu Holiday u Sarajevu, na kojoj je prof. dr. Aida Pilav predstavila nalaze provedenog istraživanja o pruženim SRZ uslugama za vrijeme pandemije. Na diskusiji je učestvovalo 15 učesnica/ka, predstavnica/ka sljedećih ustanova: Centar za mentalno zdravlje KS, JU Dom zdravlja, Zdravstveni savjet Općine Centar Sarajevo, JU Zavod za zdravstvenu zaštitu žena i materinstva, Zavod za zdravstvenu zaštitu studenata KS, KUM UKCS, Gender centar FBiH, Federalno ministarstvo zdravlja, privatna zdravstvena poliklinika, JU Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo i Prijateljski centar za mlade Instituta za populaciju i razvoj Sarajevo.

Učesnici su bili veoma zainteresirani, smatrali su da je provedeno istraživanje vrlo korisno te da će podaci biti važni za planiranje daljih intervencija u unapređenju SRZ-a u Kantonu Sarajevo.

Predloženo je i da se unaprijedi uloga zdravstvenih savjeta pri općinama kada je u pitanju izrada i provedba planova zaštite zdravlja građana, uključujući SRZ.

Dobar primjer Općine Centar Sarajevo predstavio je predsjednik Zdravstvenog savjeta dr. Bakir Nakaš koji smatra da **mandat ovog savjeta na nivou svake lokalne zajednice treba da uključuje brigu o SRZ-u djevojaka i žena, uključujući prevenciju i zaštitu te saradnju sa ustanovama primarne zdravstvene zaštite koje se bave uslugama ginekologije i savjetovanja u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja**. Druga stručna diskusija je održana 23. 9. 2021. u Hotelu Behar u Goraždu, na kojoj je prof. dr. Aida Pilav predstavila nalaze provedenog istraživanja, fokusirajući se na podatke specifične za BPK te situaciju u tom kantonu.

Na diskusiji je učestvovalo sedam učesnika, predstavnica/predstavnika sljedećih ustanova: Ministarstvo obrazovanja BPK, Centar za mentalno zdravlje Goražde, JU Dom zdravlja Goražde, Zdravstveni savjet Grada Goražda, Grad Goražde. Pored ovih učesnica/ka, sastanku je prisustvovao i gradonačelnik Goražda Ernest Imamović.

Učesnici su predložili intenziviranje saradnje Centra za mentalno zdravlje, Doma zdravlja i Zdravstvenog savjeta Goražde te izradu zajedničkog Akcionog plana za zaštitu i očuvanje zdravlja, posebno reproduktivnog zdravlja djevojaka i žena kojim bi se unaprijedio pristup uslugama ginekologije i savjetovanja, ali i informacijama u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja.

RADIONICA „JAČANJE KAPACITETA KOORDINACIONIH TIJELA ZA PRAĆENJE GENDER AKCIONOG PLANA“

Radionica je planirana i provedena u saradnji sa Gender centrom FBiH 1. i 2. decembra 2021. na Igmanu (Hotel Monti) sa svrhom da se ojačaju kapaciteti članova koordinacionih tijela za praćenje GAP-a iz dva kantona uključena u projekt: Sarajevski i Bosansko-podrinjski. Radionicom je facilitirala predstavnica Gender centra Federacije BiH Lejla Hodović. Tom prilikom, prof. dr. Aida Pilav je predstavila rezultate prvog istraživanja u FBiH o utjecaju pandemije COVID-19 na SRZ djevojaka i žena od 18 do 49 godina te na koji način je moguće preporuke integrirati u provedbu Gender akcionog plana i zbog čega ih je značajno posmatrati upravo u kontekstu GAP-a. IPD gender ekspert Feđa Mehmedović je govorio o novostima u oblasti gendera, trenutnim projektima i obrazovnim programima u koje je integrirana oblast ravnopravnosti spolova, a dio su programa osnovnih i srednjih škola u BPK i Kantonu Sarajevo. Nezavisni stručnjak za ljudska prava i ravnopravnost spolova Adnan Kadričić je govorio o praktičnoj primjeni Zakona o ravnopravnosti spolova u praksi kroz primjere o kojima su učesnici imali priliku da diskutiraju i na taj način uče.

Lejla Hodović, FIGAP II koordinatorica u Gender centru Federacije BiH, i Feđa Mehmedović, IPD gender ekspert, prilikom facilitacije radionice

NAUČENE LEKCIJE / PREPORUKE

Učesnici stručnih diskusija su naglasili značaj primjene multisektorskog pristupa te koordiniranog planiranja i zajedničkog djelovanja nevladinog i vladinog sektora, kada je u pitanju značaj očuvanja seksualnog i reproduktivnog zdravlja radi planiranja porodice, te potrebu izrade planova zaštite SRZ-a koji će u sebi sadržavati i paket minimalnih ginekoloških usluga koje se moraju pružati i u javnozdravstvenim krizama. Imajući u vidu ekstreman porast parova u Kantonu Sarajevo i BPK kojima su potrebni pomoć i podrška u vezi s reprodukcijom, jasno je da se aktivnosti promocije i zaštite SRZ-a ne provode u dovoljnoj mjeri ni na adekvatan način. Najznačajnije preporuke proizašle iz istraživanja i kao takve navedene u publikaciji su:

- o Hitno izraditi Strategiju za seksualno i reproduktivno zdravlje u FBiH koja će uključiti ciljeve koji se odnose na zaštitu seksualnog i reproduktivnog zdravlja u javnozdravstvenim krizama.
- o Sveobuhvatne usluge za zaštitu seksualnog i reproduktivnog zdravlja u FBiH je potrebno integrirati u primarnu zdravstvenu zaštitu kako to situacija dopušta.
- o Planirati, programirati i provoditi redovne edukacije i treninge za osoblje za uvjete javnozdravstvenih prijetnji, što uključuje stručne edukacije i treninge za suočavanje sa stresom na radnom mjestu u ovim okolnostima.
- o Jačati intersektorsku saradnju, posebno saradnju ginekoloških službi i centara za mentalno zdravlje na općinskom nivou / domovi zdravlja.
- o Osigurati dostupnost kontracepcijskih sredstava, posebno mladim ljudima.
- o Jačati značaj i ulogu lokalne zajednice o ovoj temi.
- o Za predstojeći period pandemije preporučiti izradu situacione analize i procjene stvarnih zdravstvenih potreba žena u vezi sa seksualnim i reproduktivnim zdravljem kako bi se moglo planirati i programirati usluge u postcovid periodu, posebno kada su u pitanju propuštene zdravstvene prilike.

Vlada Federacije
Bosne i Hercegovine
Gender centar

Ministarstvo za ljudska prava
i izbjeglice BiH
Agencija za ravnopravnost spolova BiH

Vlada Republike Srpske
Gender centar – Centar za jednakost
i ravnopravnost polova

Program za implementaciju Gender akcionog plana BiH (FIGAP II program 2018-2020), rezultat je saradnje Agencije za ravnopravnost spolova BiH - Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, Gender Centra Federacije BiH i Gender centra Republike Srpske, a njegov je cilj da osigura održivu provedbu Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine. Program podržava Kraljevina Švedska, koju predstavlja Ambasada Kraljevine Švedske u Bosni i Hercegovini, putem razvojne agencije SIDA.“

Zdravo odrastanje u predškolskim ustanovama Kantona Sarajevo

Donator

O PROJEKTU

„Zdravo odrastanje“ naziv je inovativnog programa namijenjenog djevojčicama i dječacima predškolskih ustanova sa ciljem njihovog osnaživanja i jačanja samopouzdanja kako bi u budućnosti mogli donositi informirane odluke i zaštititi svoje tijelo i zdravlje. **Program promovira nultu stopu nasilja i zasniva se na međusobnom poštovanju i uvažavanju različitosti te je namijenjen djeci od četiri do šest godina.**

NAJZNAČAJNIJE AKTIVNOSTI I REZULTATI

• EDUKATIVNI PAKET „ZDRAVO ODRASTANJE“

Ekspertna grupa iz oblasti obrazovanja i zdravlja, uz podršku Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo i u koordinaciji Instituta za populaciju i razvoj, prethodne dvije godine marljivo je radila na izradi sveobuhvatnog edukativnog paketa Zdravo odrastanje. Pored osnovnog materijala, **Priručnika za odgajatelje**, razvijena je i **Vrtička kutija** sa mnoštvom pomagala koja će odgajatelji koristiti u radu sa djecom kako bi proveli ovaj inovativni program.

Kompletan program ima za cilj razvijanje niza vještina kod djece, a posebno jačanje emocionalne inteligencije i sposobnosti za uspostavljanje zdravih odnosa tokom života, sposobnost empatije i razumijevanja koncepta pristanka, ravnopravnosti, prava i poštivanja svojih i tuđih granica.

Gotovo sve materijale iz Vrtičke kutije izradili su eksperti iz naše zemlje. Na osnovu dizajna članice grupe i odgajateljice Nermine Fočak, kreirane su lutke Hana i Dado koje će djecu voditi kroz sve aktivnosti Priručnika. Lutke su ručno izradili korisnici usluga mentalnog zdravlja u okviru okupacione terapije uz podršku Udruge Neuron iz Odžaka.

Edukativni paket „Zdravo odrastanje“

• ZDRAVO ODRASTANJE - BROŠURA ZA RODITELJE

Edukativna brošura za roditelje također je dio edukativnog paketa Zdravo odrastanje, kreirana sa ciljem da se roditeljima pruže informacije o sadržaju programa Zdravog odrastanja, da se poveća njihovo razumijevanje tema programa te da im se pruže konkretnе smjernice i upute kako da rade sa svojom djecom i na taj način doprinesu njihovom zdravom odrastanju.

Pored osnovnih tema, brošura pruža podršku roditeljima kako da se nose sa nekim od glavnih dilema i briga kao što su: Kako razgovarati s djecom o tijelu i privatnosti?, Zašto su neprijatne emocije važne?, Zašto djeca lažu?, Kako reagirati na dječije zadirkivanje, udaranje, guranje?, U kojoj dobi je najbolje početi razgovarati s djecom o seksualnosti?, Kako odgovoriti na "škakljiva" dječija pitanja bez neugodnosti i crvenila na licu?, Kako uspostaviti pravi balans između osjetljivosti i jasnoće?, Kako skrenuti pažnju djeteta na strance, a da ne razvije strah?, Kako "razbiti" rodne stereotipe?, Kome se obratiti za pomoć?

Brošuru za roditelje izradile su autorice programa i IPD psihologinja Renata Krstanović. Brošure će, kao dio Vrtićke kutije, biti distribuirane predškolskim ustanovama čiji su odgajatelji prošli obuku.

Naslovna strana brošure za roditelje

• ODGAJATELJICE IZ VRTIĆA JU „DJECA SARAJEVA“ USPJEŠNO ZAVRŠILE EDUKACIJU PO METODOLOGIJI ZDRAVO ODRASTANJE

Devetnaest odgajateljica i odgajatelja iz JU Djeca Sarajevo učestvovalo je na intenzivoj obuci održanoj 24. i 25. septembra 2021. u Hotelu Holiday u Sarajevu. Obuku su vodile univerzitetske profesorice Jasmina Bećirović Karabegović i Dženeta Camović, odgajateljica iz predškolske ustanove Nermina Fočak i koordinatorica programa IPD-a Tijana Medvedec Hodžić. Teme o kojima se razgovaralo tokom dva dana u skladu su sa Priručnikom za odgajatelje - tijelo, emocije, odnosi s drugima i prihvatanje razlika, seksualnost i reproduktivno zdravlje, prava, sigurnost i vrijednosti djeteta, društvene i rodne norme.

Pored teoretskog znanja i prezentacija, učesnici su radili u grupama te su se, kroz diskusiju i adresiranje praktičnih primjera iz rada sa djecom, upoznali sa svim aktivnostima i uputama za njihovo izvođenje. Pored tematskih sesija, odgajateljima je predstavljen i sistem praćenja i evaluacije koji će olakšati provedbu programa te uočiti i zabilježiti progres djece kao i utjecaj programa na napredak djece u razvojnem smislu. Također, značajna je bila i sesija posvećena uključivanju roditelja u program te je zaključeno da, prije njegovog početka, roditelji djece moraju biti detaljno upoznati sa njegovim sadržajem, posebno imajući u vidu da se radi o najmlađima, djeci od četiri do šest godina. Po završetku obuke, učesnici su izjavili da imaju dovoljno informacija i materijala koji će im omogućiti da uspješno provode aktivnosti među djecom u vrtićima.

Obuka za odgajatelje

• RODITELJSKI SAVJETNIK - USLUGA STALNE I STRUČNE PODRŠKE RODITELJIMA DA SE LAKŠE NOSE SA IZAZOVIMA I DILEMAMA RODITELJSTVA

IPD Roditeljski savjetnik je platforma na društvenoj mreži Facebook pokrenuta sa ciljem informiranja, pružanja podrške i savjetovanja roditelja djece iz oblasti ljudskih prava, spolnog i reproduktivnog zdravlja, psihologije, zdravstvenih životnih stilova, pedagogije, obrazovanja. Ovo je jedinstveno mjesto za pitanja, savjete, razmjenu iskustava, informacije i dileme za sve roditelje. Svakom roditelju se pristupa prijateljski, bez predrasuda i pokušava odgovoriti na sve upite. Jedna od prednosti Roditeljskog savjetnika je mogućnost anonimnog postavljanja pitanja. Broj roditelja kojima se sviđa Roditeljski savjetnik je 3.437, dok nas njih 3.500 prati. Osim iz Bosne i Hercegovine, javljaju nam se roditelji iz regije i dijaspore. U 2021. godini Roditeljski savjetnik je objavio 43 članka o specifičnim temama značajnim za razvoj djece i mladih sa ciljem da se roditelji što bolje informiraju i da se među njima pokrene diskusija u smislu razmjene iskustava te da nam se jave i zatraže savjet i termin kod stručnjaka iz oblasti psihologije i ginekologije. Educirajući roditelje o raznim temama koje su, nažalost, često tabu u našem društvu, uspjeli smo ih zainteresirati za iste, a posebno bismo izdvajali oblast spolnog i reproduktivnog zdravlja. Većinu pitanja postavljaju putem privatnih poruka da bi izbjegli "osudu" i osjećaj stida, što jasno ukazuje na to da je o ovim temama potrebno što više razgovarati i provoditi redovne aktivnosti povećanja javne svijesti.

Neke od tema objavljenih članaka koje su zainteresirale roditelje odnose se na autizam u pubertetu i poremećaje autističnog spektra, psihološke poteškoće roditelja nakon poroda/postporođajne depresije kod majki i očeva, djeca u procesu žalovanja, roditeljstvo i djeca u vrijeme modernih tehnologija, toksični roditelji, vršnjačko nasilje, djeca i tinejdžeri u procesu razvoda roditelja, rodne uloge i stereotipi, anksiozni poremećaji, sindrom otuđenja od roditelja, kako i kada zatražiti stručnu pomoć, emocionalno ucjenjivanje, djeca s teškoćama u razvoju, spolno uzneniranje i spolno i reproduktivno zdravlje.

Psihologinja i psihoterapeutkinja odgovara na pitanja roditelja i pomaže im nositi se sa problemima i nedoumnicama koje sa sobom nosi roditeljstvo, a i protekle godine je Roditeljski savjetnik imao još veću odgovornost zbog povećanog broja roditelja koji su nas redovno kontaktirali tražeći pomoć i podršku kao rezultat perioda pandemije COVID-19.

• NAUČENE LEKCIJE I PREPORUKE

IPD program Zdravo odrastanje razvijao se u partnerstvu sa ključnim subjektima u oblasti obrazovanja, od kojih su najznačajniji Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo i JU Djeca Sarajevo. Zahvaljujući njihovoj podršci, program je među odgajateljima i roditeljima ocijenjen kao veoma kvalitetan, potreban i izuzetno važan za zdrav rast i razvoj djece. Zbog ovakvih povratnih informacija i rezultata, IPD će zagovarati nastavak, kako bi što veći broj djece imao priliku da se razvija i raste uz inovativan, savremen i sveobuhvatan program kao što je Zdravo odrastanje.

IPD tim je ponosan što su naše ekspertice uspjеле da međunarodne standarde i smjernice prilagode lokalnom kontekstu te su učinile da ovaj materijal bude u potpunosti adekvatan društvenom kontekstu Bosne i Hercegovine i da odgovara potrebama naših najmlađih i njihovih roditelja.

"Materijal je kvalitetan i puno će nam značiti. Ono što je mene prijatno iznenadilo jeste činjenica da je Priručnikom sve obuhvaćeno, od načina rada do načina primjene u praksi. Djeci će kroz primjere, pogotovo uz lutke Hanu i Dadu, sadržaj biti prihvatljiv. Neke teme mi već obrađujemo, ali sada ćemo ih u potpunosti osvježiti. Neke od tema do sada nismo obrađivali, jer nismo znali kako da radimo na njima. Ovaj priručnik će nam to olakšati." Dženita Čizmo, odgajateljica iz vrtića "Zvončić"

„Inače koristimo u radu sa djecom inovativne alete, ali ovaj program mi se posebno sviđa jer je vrlo pristupačan i prirodan. Mislim da će se djeca posebno vezati uz sadržaje Vrtičke kutije, posebno za lutke Hanu i Dadu. Sve teme koje su obuhvaćene Priručnikom olakšat će nam rad i lakše ćemo ih predstavljati djeci. Sve teme su obuhvaćene.“ Senida Kaliman Hasković, odgajateljica iz vrtića "Razigrani dan"

Izgradnja kapaciteta zajednica za pružanje društvenog odgovora zasnovanog na dokazima za pomoć pri reintegraciji stranim borcima i njihovim porodicama u Federaciji BiH

Donator: Vlada Kraljevine Nizozemske

Trajanje projekta: septembar 2021 – septembar 2022.

O PROJEKTU

Projektne intervencije su osmišljene da odgovore na neposrednu potrebu i podrže kantonalne i lokalne vlasti u Bosni i Hercegovini da odgovore na izazove povratka građana iz stranih sukoba, fokusirajući se prvenstveno na podršku vladama u pružanju specijalizirane pomoći pri reintegraciji prilagođene potrebama ovih muškaraca, njihovih žena i djece. Lokacije projekta odabrane su na osnovu nacionalne procjene najčešćih mesta na koja se borci vraćaju sa stranih ratišta.

Program direktno doprinosi provođenju Akcionog plana Vlade Federacije Bosne i Hercegovine za prevenciju i borbu protiv terorizma u Federaciji BiH (2020-2025), kao direktni društveni odgovor. Osmišljene intervencije proširuju postojeću strukturu aktera na terenu, odnosno multidisciplinarno jezgro uspostavljeno na nivou Federacije BiH, te će unaprijediti kompetencije stručnjaka iz oblasti zdravstva, socijalne zaštite i sigurnosti za pružanje senzibiliziranih usluga i bolje razumijevanje njihove uloge u rehabilitaciji povratnika/ekstremista, a posebno njihovih žena i djece.

Program će razviti i uspostaviti sinhronizirani sistem pružanja psihosocijalnih usluga u cilju maksimiziranja psihosocijalne podrške porodicama u pet kantona u Federaciji BiH.

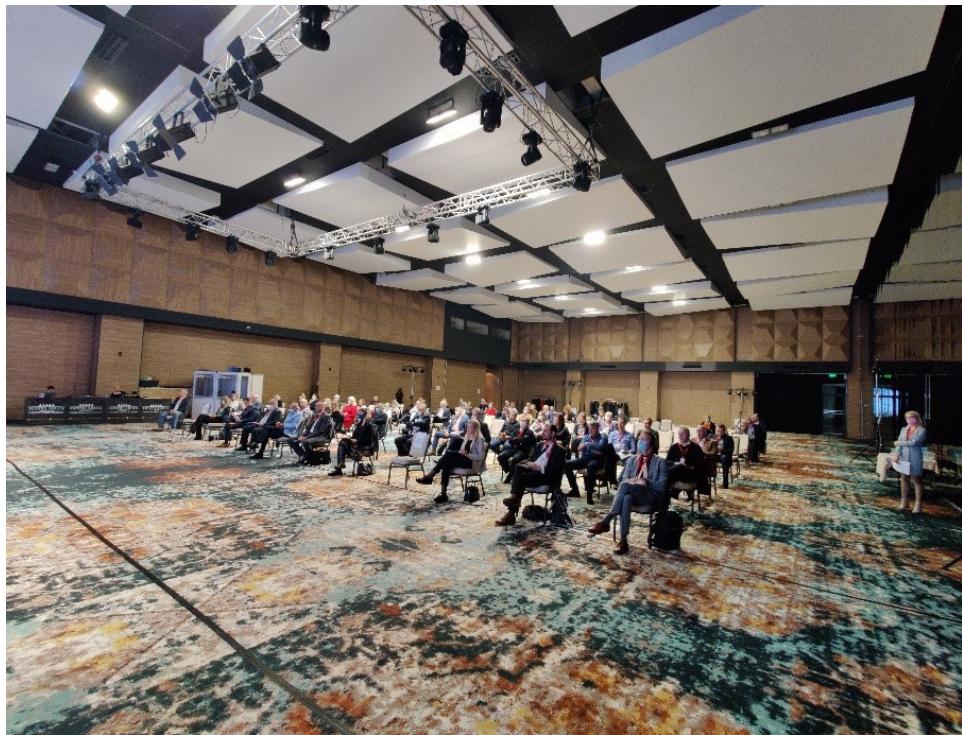
Na nivou mjesnih zajednica bit će uspostavljeni i ojačani koordinacioni timovi kako bi bila osigurana održivost programa kroz implementaciju holističkih akcionih planova za reintegraciju i resocijalizaciju porodica boraca povratnika u 13 mjesnih zajednica. Rad sa lokalnim medijima dopunit će angažman koordinacionih timova zajednice na lokalnom nivou, što će dodatno doprinijeti jačanju otpornosti pojedinaca na nasilne ekstremističke utjecaje u Bosni i Hercegovini. U realizaciji programskih aktivnosti IPD blisko sarađuje sa Interresornom radnom grupom za prevenciju i borbu protiv ekstremizma Federacije BiH, koju imenuje Vlada Federacije Bosne i Hercegovine.

NAJZNAČAJNIJE AKTIVNOSTI I REZULTATI

- U organizaciji IPD-a i uz podršku Interresorne radne grupe za prevenciju i borbu protiv terorizma, 3. 11. 2021. godine održan je pripremni sastanak za prijem boraca povratnika sa stranih ratišta i njihovih porodica, kojem je prisustvovalo više od 80 najodgovornijih osoba iz oblasti sigurnosti, zdravstva, socijalne zaštite, obrazovanja, vjerskih zajednica, diplomatskog kora i predstavnika nekoliko ambasada u Bosni i Hercegovini, kojima je predstavljen sadržaj programa i naglašeno da je kompletan proces implementacije ovog programa održan iz sigurnosne perspektive. Ovakav pristup usmjeren je prema zajednici kao društveni odgovor i podrška reintegraciji boraca – povratnika sa stranih ratišta i njihovih porodica, te je prilagođen njihovim potrebama.

- Započeto je uspostavljanje funkcionalnih i operativnih mobilnih timova u Sarajevskom, Zeničko-dobojskom, Tuzlanskom, Unsko-sanskom i Srednjobosanskom kantonu.

*Pripremni sastanak za prijem
boraca povratnika sa stranih
ratišta i njihovih porodica*

*Obraćanje nizozemskog
ambasadora Jana Waltmansa*

Donator: Vlada Kraljevine Nizozemske

Trajanje projekta: septembar 2021 – februar 2023.

O PROJEKTU

U septembru 2021. godine IPD je počeo implementaciju projekta „Jačanje ljudskih prava osuđenih lica sa mentalnim poteškoćama u Bosni i Hercegovini“. Projektnim aktivnostima će biti ojačana ljudska prava osuđenih lica sa mentalnim poteškoćama, kao i ostalih osuđenika u Bosni i Hercegovini, a sve u cilju poboljšanja kvaliteta života ove populacije.

Projektom će se, uz ekspertsку podršku partnera projekta - Federacije globalne psihijatrijske inicijative (FGIP) iz Kraljevine Nizozemske, uraditi početna procjena mentalnog zdravlja osuđenih lica i stanja u oblasti ljudskih prava osuđenika, te će se obučiti medicinsko i nemedicinsko osoblje u 14 zatvorskih jedinica u Bosni i Hercegovini koje su usvojile i pružaju moderne usluge mentalnog zdravlja usmjerene na pacijente i njihov oporavak, što će posljedično doprinijeti smanjenju stigme i eliminaciji diskriminacije osuđenih lica sa problemima mentalnog zdravlja. U konačnici, rješavanje potreba osoba s mentalnim poremećajima poboljšava vjerovatnost da će se po izlasku iz kazneno-popravne ustanove ove osobe prilagoditi životu zajednice što će, zauzrat, smanjiti vjerovatnost da se tamo vrate.

Projektne aktivnosti podrazumijevaju i kreiranje priručnika za medicinsko, te smjernica za nemedicinsko osoblje koje pruža usluge zatvorenicima sa mentalnim poteškoćama. Oba dokumenta će biti razvijena kao trajan podsjetnik medicinskom, nemedicinskom i ostalom osoblju u zatvorskim jedinicama koje svakodnevno brine o ovoj populaciji. Također, realizacijom projekta će se podići svijest ukupne populacije u BiH o još jednoj kategoriji ljudi kojima je zaista potrebna naša pomoć.

NAJZNAČAJNIJE AKTIVNOSTI I REZULTATI

• POKRENUTE AKTIVNOSTI NA REALIZACIJI POČETNE PROCJENE STANJA U KAZNENO-POPRAVNIM ZAVODIMA I STANJA MENTALNOG ZDRAVLJA OSUĐENIH LICA

Nakon izazovnog početnog dijela realizacije projekta (pandemija COVID-19, nemogućnost eksperata FGIP-a da dođu u Bosnu i Hercegovinu, dobijanje odobrenja za realizaciju projekta od entitetskih ministarstava pravde itd.), realizirane su aktivnosti na stručnoj procjeni stanja unutar kazneno-popravnih ustanova. Procjenom će biti utvrđen nivo znanja i vještina medicinskih i nemedicinskih radnika u ovim ustanovama, a također će na osnovu iskazanih potreba biti razvijen obrazovni materijal (priručnik za medicinsko osoblje i smjernice za nemedicinsko osoblje) koji je neophodan kako bi se osigurala bolja zdravstvena zaštita zatvorenika sa mentalnim problemima. Obrazovni materijal odražavat će novi pristup usmjerjen na pacijenta, njegovu rehabilitaciju i oporavak.

**Online konsultacije sa ekspertima FGIP-a
(izvršni direktor FGIP-a Robert van Voren)**

**Sastanak sa ombudsmenom za ljudska prava
dr. Jasminkom Džumhur i Matthijsem van
Middelkoopom, ekspertom iz Nizozemske**

**Online edukacija FGIP-a za tim
lokalnih eksperata**

Prema riječima izvršnog direktora Federacije globalne psihijatrijske inicijative (FGIP) iz Kraljevine Nizozemske Roberta Van Voren, saradnja sa Institutom za populaciju i razvoj i zajednički rad na projektu koji se odnosi na kazneno-popravne ustanove predstavlja uvod i prvi korak za rad u Bosni i Hercegovini.

"Mnogima od nas, uključujući i mene lično, implementacija ovog projekta predstavlja posebnu vrstu emocije, jer smo svi gledali strašne događaje koji su se odigrali u vašoj zemlji 1990-ih. I za Nizozemce su ovi događaji dramatični i traumatični, tako da je mogućnost da pomognemo u izgradnji kapaciteta ove predivne zemlje za nas izuzetno emocionalno-umirujuća i utješna", kazao je Robert Van Voren.

Doprinos OCD mreža poboljšanju svakodnevnog života ljudi oboljelih od rijetkih bolesti

Donator: Evropska unija

Trajanje projekta:
1.1.2021 - 31.12.2023.

O PROJEKTU

Projekt finansira Evropska unija, a implementira Institut za populaciju i razvoj, u partnerstvu sa Savezom za rijetke bolesti Republike Srpske.

Cilj projekta je ojačati mreže OCD-a u osiguravanju kvalitetne zdravstvene zaštite osoba s rijetkim bolestima na temelju saradnje, razmjene stručnosti i znanja te dijaloga sa predstvincima vlasti.

NAJZNAČAJNIJE AKTIVNOSTI I REZULTATI

Rijetkim bolestima nazivamo bolesti koje se javljaju na manje od pet pojedinaca na 10.000 stanovnika. U svijetu je poznato između 6.000 i 7.000 različitih rijetkih bolesti i procjenjuje se da u svijetu živi oko 300 miliona ljudi oboljelih od rijetkih bolesti. Oboljeli u Bosni i Hercegovini se suočavaju s brojnim problemima, a najveći su: nedostatak sveobuhvatne zdravstvene zaštite; teže uspostavljanje dijagnoza zbog nedovoljnog broja ljekara koji su stručni u domeni rijetkih oboljenja; nabavka skupih i često nedostupnih lijekova, takozvanih lijekova siročadi; nepostojanje registra rijetkih bolesti i manjak specijaliziranih zdravstvenih ustanova za rijetke bolesti.

- MAPIRANA UDRUŽENJA KOJA OKUPLJAJU OBOLJELE OD RIJETKIH BOLESTI NA PODRUČJU FBiH I PROCIJENJENI KAPACITETI UDRUŽENJA U FBiH I RS-u**

Fokus istraživanja, osim na mapiranje i procjenu kapaciteta korisničkih udruženja, bio je usmjeren na pitanja kao što su mogućnost i želja za povezivanjem s drugim organizacijama koje se bave istom ili sličnom problematikom, način na koji mogu doprinijeti jačanju saradnje s javnošću i donosiocima odluka, kvalitet zdravstvene zaštite njihovih članova i prijedlozi poboljšanja nivoa kvalitete liječenja i života.

U istraživanju su učestvovala 22 udruženja iz FBiH i osam iz Republike Srpske. Rezultati istraživanja su, među ostalim, pokazali da je potrebno jačati organizacijske kapacitete korisničkih udruženja kako bi bila osigurana finansijska i institucionalna održivost radi kontinuiranog pružanja potrebne podrške oboljelim i njihovim porodicama.

- OJAČANI KAPACITETI UDRUŽENJA KOJA OKUPLJAJU OBOLJELE OD RIJETKIH BOLESTI**

Dvadeset dva udruženja iz Federacije BiH žele biti dio Saveza za rijetke bolesti koji će omogućiti da udruženja sarađuju i međusobno se pomažu, jedinstveno zastupaju interes osoba sa rijetkim bolestima pred donosiocima odluka i u javnosti, aktivno učestvuju u formiranju registra rijetkih bolesti i izradi zdravstvenih programa i politika, lakše uspostave i razvijaju saradnju sa međunarodnim organizacijama za rijetke bolesti i s njima razmjenjuju iskustva. Tokom 2021. godine finalizirane su pripreme za registraciju Saveza za rijetke bolesti.

Održana su dva treninga u Banjoj Luci i dva treninga u Sarajevu za predstavnike korisničkih udruženja. Ukupno 20 polaznika iz RS-a i njih 17 iz FBiH prošli su oba treninga i unaprijedili vještine iz oblasti prikupljanja sredstava (Fundraising) i izrade projektnog prijedloga.

- PREMA POBOLJŠANJU PRAVNOG I INSTITUCIONALNOG OKVIRA
ZDRAVSTVENE ZAŠTITE ZA OSOBE SA RIJETKIM BOLESTIMA U BOSNI I HERCEGOVINI

Na nivou entiteta formirane su stručne radne grupe za izradu programa za rijetke bolesti, koje imaju za cilj unapređenje zdravstvene zaštite i kvaliteta života oboljelih od rijetkih bolesti te je održano i nekoliko sastanaka. Programi će obuhvatiti aktivnosti nadležnih tijela vlasti, zdravstvenih ustanova i udruženja pacijenata, kako bi se unaprijedilo stanje u oblasti rijetkih bolesti. Udruženja oboljelih osoba su uključena u proces i to će osigurati da pacijenti i njihove porodice imaju direktni utjecaj na definiranje plana dalnjih aktivnosti.

Federalnom ministarstvu zdravstva upućena je zagovaračka inicijativa za osnivanje centra za rijetke bolesti u FBiH. Centar za rijetke bolesti je neophodan kao institucionalni mehanizam za adresiranje potreba oboljelih od rijetkih bolesti, korisničkih udruženja i zdravstvenih profesionalaca, a u skladu sa propisima u oblasti zdravstva. Druga zagovaračka inicijativa, upućena ovom ministarstvu, odnosi se na imenovanje koordinatora za rijetke bolesti u FBiH, kao osobe koja će biti veza između pacijenata, profesionalaca u zdravstvu, organizacija civilnog društva i nadležnih ministarstava zdravstva.

Jedna od najznačajnijih projektnih aktivnosti tokom 2021. godine bila je izrada *online* baze ljekara/stručnjaka iz oblasti rijetkih bolesti, koja treba znatno olakšati oboljelima i njihovim porodicama u pronalaženju najboljih stručnjaka koji se bave uzrokom i liječenjem rijetkih oboljenja. Baza trenutno broji 45 ljekara iz Bosne i Hercegovine, regije i Evrope i aplicirana je u okviru navedenog Info centra na web-stranici Saveza za rijetke bolesti Republike Srpske. Kreirana baza podataka je aktivna i bit će dopunjavana kako budu pristizali novi podaci ljekara.

Radi poboljšanja institucionalnog okvira zdravstvene zaštite za osobe oboljele od rijetkih bolesti, na web-stranici Saveza za rijetke bolesti RS-a uspostavljen je Info centar čija je namjena pružanje podrške osobama oboljelim od rijetkih bolesti, udruženjima koja okupljaju osobe oboljele od rijetkih bolesti i zdravstvenim stručnjacima <https://savezzarijetke.org/info-centar/>.

Trening - pisanje projektnih prijedloga za predstavnike korisničkih udruženja iz Republike Srpske, Banja Luka, oktobar 2021.

Dijaloška emisija o rijetkim bolestima na BHRT-u, Sarajevo, novembar 2021.

Diskusija predstavnika korisničkih udruženja iz Federacije Bosne i Hercegovine o osnivanju Saveza za rijetke bolesti, Sarajevo, septembar 2021.

Predsjednica Saveza za rijetke bolesti Republike Srpske Biljana Kotur istakla je važnost osnivanja Saveza za rijetke bolesti u Federaciji Bosne i Hercegovine:

"Rijetke bolesti su teške i progresivne bolesti kojima je zajednička jedino rijetkost i to otežava borbu za bolje sutra oboljelih. Mi imamo 280 članova od čega je preko 130 različitih dijagnoza. Pokazalo se da je, bez organizacija civilnog društva u Savez, teško ići korak naprijed i istaći sve probleme koje oboljeli imaju. Prije šest godina u Republici Srpskoj smo uspjeli dobiti neka prava za oboljele i nadamo se da će se i ovdje na ovaj način povezati organizacije, da u konačnici uspijemo dobiti borbu za bolje sutra oboljelih."

Inicijativa mladića – promoviranje zdravijih životnih stilova među mladima u Bosni i Hercegovini osporavanjem rodnih stereotipa III

Donator: Vlada Švicarske i CARE Njemačka

Trajanje projekta: 1.1.2021 – 31.12.2023.

O PROJEKTU

Nakon uspješno provedene dvije faze regionalnog projekta, IPD nastavlja saradnju sa organizacijom CARE te u trećoj fazi projekta planira da doprinese **stvaranju dugoročnih i održivih rješenja** zagovaranjem integracije **Programa Y** (za srednje škole) i **Programa E** (za više razrede osnovnih škola) o formalnom obrazovanju. Zajedno sa partnerima iz Mostara - Youth Power/Snaga mlađih i iz Banje Luke - Institut Perpetuum Mobile, IPD je posvećen zajedničkoj misiji, a to je **doprinos u stvaranju pozitivnog i mirnog društva za mlađe u Bosni i Hercegovini, koje podržava rodnu ravnopravnost, poboljšava zdravlje i smanjuje interpersonalno nasilje**. Dodatnu snagu projektu daje i partnerstvo sa omladinskim organizacijama – Otaharin iz Bijeljine, Forum Teatar iz Istočnog Sarajeva i Naša djece iz Zenice.

Poznati lideri i promotori pozitivnih promjena, **Budi muško klubovi** nastavit će se izgrađivati i jačati, a mlađi ljudi kao njihovi članovi unapređivat će svoja znanja i vještine kako bi nastavili da podržavaju mlađe u razvoju zdravog, nenasilnog i rodno ravnopravnog ponašanja te na taj način olakšaju njihov prelaz iz adolescencije u odraslo doba.

Pored zagovaranja usvajanja globalno priznatog Programa Y u srednjim školama, pilotirat će i Program E za obrazovanje o zdravim životnim stilovima u osnovnim školama u BiH.

Institut za populaciju i razvoj nastavit će sa partnerima u zemlji i regiji da stvara društvene promjene kroz saradnju i partnerstvo sa nastavnicima, roditeljima, obrazovnim ustanovama, medijima, mlađim ljudima i građanima u pružanju podrške programu obrazovanja iz oblasti životnih vještina koji je fokusiran na rodnu ravnopravnost.

NAJZNAČAJNIJE AKTIVNOSTI I REZULTATI

• NASTAVLJENA USPJEŠNA SARADNJA SA MINISTARSTVOM ZA ODGOJ I OBRAZOVANJE KANTONA SARAJEVO

Nakon nekoliko sastanaka predstavnika IPD-a i Ministarstva za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo, dobili smo saglasnost za realizaciju faze 3 projekta do njegovog završetka. Ovo je još jedan dokaz da su postignuća ovog projekta vidljiva među njegovim korisnicima i ključnim partnerima.

• FINALIZIRAN PROGRAM E ZA OSNOVNE ŠKOLE

Nakon globalnog uspjeha programa za srednjoškolce – Programa Y, učinjen je korak dalje prema povećanju pristupa mlađih ljudi vrhunskim obrazovnim sadržajima. Kreiran je Program E - sveobuhvatni pristupi u prevenciji rodno zasnovanog nasilja i promocije zdravih životnih stilova kroz razvoj životnih vještina đaka u osnovnim školama, koji će se početi intenzivno primjenjivati u 2022.

• PROVEDENO POČETNO ISTRAŽIVANJE U PROJEKTNIM ŠKOLAMA

Kako bi se učinci projektnih intervencija mogli mjeriti, te zabilježiti doprinos programa na smanjenje nasilja i nasilnog ponašanja među učenicima, ali i na učestalost prijavljivanja nasilja, provedeno je početno istraživanje u školama. Ovaj put je istraživanje provedeno dominantno *online* među 703 srednjoškolca u Sarajevu, Istočnom Sarajevu i Bijeljini.

• BUDI MUŠKO KLUBOVI U PROMOCIJI RODNE RAVNOPRAVNOSTI I PREVENCICIJI NASILJA MEĐU MLADIMA

Uprkos pandemiji COVID-19 i činjenici da je ulazak u škole tokom većeg dijela godine bio nemoguć, Budi muško klubovi (BMK) u Sarajevu, Istočnom Sarajevu, Bijeljini i Zenici uspjeli su realizirati veliki broj aktivnosti. Time su lokalni klubovi pokazali kapacitet da samostalno planiraju i realiziraju aktivnosti, uključujući kampanje i različite vrste radionica. Iako je veliki broj tih događaja realiziran *online*, to nije umanjilo njihov kvalitet i značaj.

• STVARANJE POKRETA MLADIH

Institut za populaciju i razvoj nastavlja s aktivnostima uspostavljanja i jačanja saradnje s Asocijacijom srednjoškolaca u BiH i Vijećem učenika Federacije BiH te drugim mrežama za mlade. U okviru 16 dana aktivizma, IPD je zajedno sa ASU BiH, Vijećem studenata FBiH, Crvenim križem Općine Novo Sarajevo i Vijećem mladih Novo Sarajevo, proveo niz aktivnosti, od kojih su najznačajnije Moja BMK priča, Trening vršnjačkih edukatora, Napredni trening vršnjačkih edukatora, svečana dodjela certifikata direktorima Pete gimnazije i Srednje zubotehničke škole, 4Youth – konferencija za mlade i radionice u srednjim školama u okviru kojih je učestvovalo 230 novih mladih članova.

• BMK BOGATIJI ZA NOVE EDUKATORE

Devetnaest novih članova BMK, iz tri srednje škole u Kantonu Sarajevo, uspješno je završilo osnovni i napredni trening vršnjačke edukacije sa ciljem da mladi imaju znanje i vještine da provode radionice u školama zasnovane na metodologiji Programa Y.

• RADIONICE U ŠKOLAMA ZASNOVANE NA PROGRAMU Y

U tri sarajevske srednje škole – Srednja zubotehnička, Peta gimnazija i Druga gimnazija, radionice su proveli educirani vršnjački edukatori o temi roda i nasilja na kojima je učestvovala 221 učenica i učenik kojima je povećano znanje i razumijevanje o ovim temeljnim temama.

Promocija projektnih aktivnosti

Tokom 2021. godine, Budi muško klub Sarajevo održao je dva podcasta, 12 online i onsite radionica, TedTalk događaj, konferenciju 4Youth i školske radionice. Organiziranjem i provođenjem ovih aktivnosti, članovi Budi muško kluba unaprijedili su svoje kapacitete za rad sa mladima u online i onsite okruženju. Svi ovi događaji su intenzivno i adekvatno promovirani na web-stranici IPD-a, društvenim mrežama i drugim srodnim kanalima. Gostovanja koordinatora IPD-a za mlade dosegla su 20.000 ljudi, dok je 50.877 osoba dosegнуto putem društvenih mreža tokom kampanje 16 dana aktivizma.

Primjena sveobuhvatnog socio-ekološkog i modela zasnovanog na aktivnom učešću zajednica u eliminaciji nasilja nad ženama u BiH

Donator: UN Women ured u BiH
Trajanje projekta:
1. 7. 2021 – 31. 12. 2023.

O PROJEKTU

Institut za populaciju i razvoj od jula 2021. godine provodi treću fazu projekta jačanja kapaciteta srednjih škola, lokalnih zajednica i religijskih lidera da samostalno provode naučno utemeljene i dokazano efikasne programe prevencije nasilja bazirane na holističkom i socio-ekološkom modelu prevencije.

NAJZNAČAJNIJE AKTIVNOSTI I REZULTATI

Primjena naučno utemeljenih programa prevencije nasilja, baziranih na socio-ekološkom modelu prevencije, zahtijeva aktivno učešće i proaktivnu saradnju lokalnih i entitetskih institucija, organizacija i medija. Učešće predstavnika institucija, organizacija i medija u programiranju aktivnosti i prilagodbi strategija djelovanja specifičnostima zajednica i institucionalnom okruženju, važni su preduvjeti za razvoj i provođenje programa koji su uskladjeni sa potrebama zajednica i institucija u čijem okruženju se provode ovakvi programi. U prvih šest mjeseci implementacije projekta, Institut za populaciju i razvoj, u saradnji sa partnerskim organizacijama, Forum Teatar (Istočno Sarajevo), Nova vizija (Srednjobosanski kanton), Otaharin (Bijeljina) i Centar za izgradnju mira (Sanski Most), informirali su relevantne institucije o početku i konstrukciji nove faze projekta. Istovremeno, provedene su konsultacije sa predstavnicima lokalnih i entitetskih institucija o ključnim strategijama djelovanja relevantnim za zajednice u kojima će projektne aktivnosti biti realizirane. Posebna pažnja posvećena je saradnji sa entitetskim gender centrima i ministarstvima obrazovanja, s obzirom na to da će značajan dio planiranih aktivnosti biti proveden u koordinaciji i konsultacijama sa navedenim institucijama. Stoga su sve četiri institucije imenovale ključne osobe sa kojima će u koordinaciji biti planirane i provođene kompleksne aktivnosti bazirane na aktivnom uključivanju različitih sektora, organizacija i medijskih kuća u provođenje lokaliziranih programa prevencije.

Sveobuhvatni program prevencije sadrži tri međusobno povezane strategije djelovanja, što je predstavljeno na dijagramu. U okviru komponente „Škole izvršnosti“, IPD je nastavio jačati kapacitete škola da provode jedan od 12 najboljih svjetskih kurikuluma za rad sa mladima, Program Y, koji je razvio CARE Balkans u saradnji sa Institutom za populaciju i razvoj. Paralelno sa edukacijom u školama, IPD je nastavio pružati podršku radu lokalnih Budi muško klubova, koji uključuju mlade u razvoj i provođenje preventivnih aktivnosti. Sva tri kluba iz Istočnog Sarajeva, Bijeljine i Srednjobosanskog kantona nastavila su sa realizacijom aktivnosti koje su usmjerene na aktivnije uključivanje mladih u razvoj i implementaciju lokalnih kampanja.

Kao rezultat njihovog uključivanja u redovne sastanke BMK, sve aktivnosti kluba planiraju i koordiniraju članovi, jer je svaki sastanak organiziran kako bi se konsultirali članovi BMK o tome koje kreativne i motivacijske aktivnosti treba organizirati za izradu materijala za kampanju i motivaciju članova da se aktivnije uključe u projektne aktivnosti. Organizirane su kreativne radionice kako bi se povećali kapaciteti mladih da razvijaju inicijative za kampanju, da proizvode vizuelne materijale i da postanu vlasnici kampanja koje proizvode i provode članovi kluba.

Sva tri kluba su organizirala 22 sastanka kojima je prisustvovalo 67 mladića i 69 djevojaka. Klubovi su organizirali 11 kreativnih radionica koje su osposobile 103 mlade osobe da samostalno razvijaju i provode kampanje u lokalnim zajednicama. Mladi su proveli osam kampanja, a više od 3.000 ljudi je informirano o kampanjama i značaju prevencije nasilja. Istovremeno, u saradnji sa predstavnicima škola i ministarstava obrazovanja, Institut je započeo proces razvoja standarda za škole izvrsnosti, a što će predstavljati prvi ovakav preventivni okvir, od posebnog značaja za škole koje žele primjenjivati dokazano efikasne i naučno utemeljene programe prevencije.

U sve tri lokalne zajednice djeluju koalicije za prevenciju - Zajednice koje brinu. Zajednice koje brinu (CTC) su proces razvoja strategije za lokalne zajednice koja ih osposobljava da koriste čvrste dokaze o tome šta djeluje u prevenciji i ranoj intervenciji za sprečavanje problematičnog ponašanja mlađih, a na temelju jedinstvenih profila ishoda ponašanja mlađih i rizika, kao i jačanja zaštitnih faktora u određenoj zajednici. U sva tri grada formirane su ekspertne grupe koje rade na razvoju okvira za uspostavljanje i upravljanje programom Zajednice koje brinu u ovim, ali i novim lokalnim zajednicama.

U okviru saradnje sa religijskim zajednicama, pokrenute su aktivnosti na jačanju kapaciteta predstavnika tri najbrojnije religijske zajednice da aktivno primjenjuju holističke i socio-ekološke modele prevencije bazirane na okvirima za prevenciju koje su religijske zajednice razvile u saradnji sa Institutom u okviru prethodne faze projekta. Okviri za prevenciju razvijeni su na osnovu međunarodnih dokaza i preporuka, te predstavljaju jedinstvene dokumente koji jasno navode koje strategije i u kojem obimu mogu biti aplicirane da bi se kroz angažman religijskih zajednica preveniralo nasilje te afirmirale zajednice da doprinose eliminaciji nasilja. U prvih šest mjeseci ojačani su kapaciteti religijskih lidera u oblasti socio-ekološkog modela prevencije te su organizirani konsultativni sastanci religijskih lidera sa predstvincima centara za socijalni rad, centara za mentalno zdravlje, te sa predstvincima sigurne kuće u Banjoj Luci i drugim relevantnim stručnjacima koji posjeduju ekspertizu relevantnu za jačanje kapaciteta religijskih lidera.

Zahvalnica ministru obrazovanja SBK Bojanu Domiću za iznimski doprinos prevenciji nasilja u Srednjobosanskom kantonu

Konsultativni sastanak sa predstvincima lokalnih institucija u Bijeljini

Konsultativni sastanak sa predstvincima lokalnih institucija u Travniku

Glas mladih, izbor mladih (Youth Voices, Youth Choices)

Donator: IPPF Evropska mreža i MERCK

Trajanje projekta: 1.1. 2021 – 1.7. 2023.

O PROJEKTU

Mladi ljudi i ranjive grupe na Zapadnom Balkanu suočavaju se sa velikim brojem prepreka u pristupu uslugama u oblasti seksualnog, reproduktivnog i mentalnog zdravlja. Tokom pandemije nosili su najveći teret dodatnih prepreka u pristupu informacijama, podršci i brizi. COVID-19 je pokazao koliko su nacionalni zdravstveni sistemi krhki i naglasio nespremnost zemalja da se nose s hitnim zdravstvenim situacijama. Ali to je također podstaklo kreativnost civilnog društva i drugih aktera da se suprotstave ovim preprekama, a digitalni doseg i podrška igraju ključnu ulogu koja se širi.

Youth Voices, Youth Choices je projekt posvećen učenju iz iskustva COVID-19 na Zapadnom Balkanu kako bi se osiguralo da usluge i informacije o seksualnom i reproduktivnom zdravlju postanu pristupačnije i prilagođenije mladima na duži rok, posebno za marginalizirane grupe. Tokom svog trajanja, od 2020. do 2023, okuplja članove i partnere IPPF-a u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Bugarskoj, Sjevernoj Makedoniji i na Kosovu, uz podršku Regionalne kancelarije IPPF EN.

Da bismo donijeli strukturne i dugoročne promjene, kombinirat ćemo tehnike zagovaranja sa moćnim novim narativima i pod vodstvom mladih planiramo provesti sveobuhvatnu kampanju podizanja svijesti javnosti i utjecati na nacionalne i regionalne vlasti da se aktivnije posvete unapređenju usluga za mlade. Partnerstva sa više učesnika podržat će inicijative za komunikaciju i zagovaranje.

NAJZNAČAJNIJE AKTIVNOSTI I REZULTATI

• KVANTITATIVNO I KVALITATIVNO ISTRAŽIVANJE

U saradnji sa istraživačkom agencijom Noverna iz Grčke, Institut za populaciju i razvoj proveo je sveobuhvatno kvantitativno i kvalitativno istraživanje o zdravstvenim potrebama mladih prije i tokom pandemije, a posebna pažnja posvećena je analizi pristupa dostupnim uslugama seksualnog i reproduktivnog zdravlja, mentalnog zdravlja kao i uslugama koje su relevantne u kontekstu izloženosti rodno zasnovanom nasilju. Analizirani podaci bit će prezentirani tokom 2022. godine, a važan dio preporuka istraživanja bit će usmijeren na identifikaciju i zagovaranje integracije inovativnih i dokazano efikasnih praksi u unapređenju pristupa i pružanju usluga mladima primjenom informacijsko-komunikacijskih tehnologija i drugih pristupa za koje postoje jasni dokazi efektivnosti i efikasnosti. Istraživanje je obuhvatilo mlade unutar generalne populacije i populacije marginaliziranih grupa uzrasta od 14 do 30 godina, mlade trudnice i porodilje, članove Romskih zajednica i predstavnike lokalnih organizacija i institucija.

Provedeno istraživanje prikupilo je informacije važne za razumijevanje utjecaja pandemije na potrebe mladih za seksualnim i reproduktivnim zdravljem i utjecaja na pristup uslugama i informacijama, te o ulozi integriranih digitalnih usluga, s fokusom na zajednice koje žive u udaljenim područjima i nepovoljnim društvenim uvjetima.

• KONSULTACIJE SA PREDSTAVNICIMA LOKALNIH INSTITUCIJA

U namjeri da prikupi informacije relevantne za unapređenje položaja mladih i pristupa uslugama koje mladi smatraju relevantnim za njihovo zdravlje i blagostanje, Institut za populaciju i razvoj realizirao je 10 konsultativnih dubinskih intervjuja, a analizirani podaci će biti integrirani u dio kvalitativnog istraživanja koje je provedeno u 2021. godini. Konsultacijama su obuhvaćene lokalne zdravstvene institucije, te lokalne i međunarodne organizacije.

• EKSPERTNA GRUPA MLADIH

Uvažavajući potencijale mladih da stvaraju okruženje koje promovira jednakosti u ostvarivanju prava na zdravlje, Institut za populaciju i mlađe uspostavio je Ekspertnu grupu mladih koja je tokom 2021. godine aktivno učestvovala u planiranju i provođenju kvalitativnog i kvantitativnog istraživanja, a zatim revidirala analizirane podatke te ponudila jasne preporuke na koji način usluge namijenjene mladima mogu biti unaprijeđene i koje strategije lokalne zdravstvene institucije i organizacije mogu poduzeti da bi pristup uslugama bio unaprijeđen, a barijere, koje stoje na putu dostupnim uslugama, uklonjene. Ekspertna grupa sastoji se od 30 mladih ljudi koji su aktivni učesnici u provođenju programa usmjerenih na zaštitu i promociju zdravlja vršnjaka, a u 2022. i 2023. godini Institut za populaciju i razvoj posvetit će pažnju jačanju kapaciteta mladih u zagovaranju, razvoju politika, strateškom komuniciranju, razvoju i provođenju kampanja, monitoringu i evaluaciji.

• SAVJETODAVNO TIJELO I SARADNJA SA LOKALnim INSTITUCIJAMA I ORGANIZACIJAMA

Značajan aspekt u projektnom dizajnu predstavlja posvećenost integraciji održivih rješenja u unapređenju dostupnosti usluga za mlađe, stoga aktivno učešće institucija i organizacija iz svih dijelova Bosne i Hercegovine predstavlja strateški imperativ. U 2022. godini Institut za populaciju i razvoj organizirao je konsultativne i zagovaračke sastanke sa predstvincima 30 lokalnih i entitetskih institucija i 10 organizacija civilnog društva. Predstavnici institucija i organizacija će u 2022. godini biti pozvani da se aktivno uključe u rad nacionalne ekspertne grupe koja će zagovarati strukturalne promjene unapređenja dostupnosti i kvaliteta usluga u oblasti mentalnog, seksualnog i reproduktivnog zdravlja i odgovora na nasilje na nacionalnom i regionalnom nivou.

Radni sastanak predstavnika Ekspertne grupe mladih

Predstavljanje inovativnih rješenja predstavnicima lokalnih institucija

Projekt mentalnog zdravlja u BiH (PMZ u BiH)

Donator: Vlade Švicarske

NAJZNAČAJNIJI REZULTATI OSTVARENI U 2021. GODINI U OKVIRU KOMPONENTE 1: UNAPREĐENJE LEGISLATIVE I REGULATORNOG OKVIRA

U toku 2021. godine bilo je mnogo aktivnosti na pripremi i reviziji legislativnog okvira kojim se osiguravaju kvalitet i kontinuitet brige. Podržan je rad Federalnog ministarstva zdravstva i Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite u Vladi Republike Srpske, te su pripremljeni inovirani zakoni o mentalnom zdravlju u oba entiteta, a odnose se na sva tri nivoa prevencije u mentalnom zdravlju i koncipirani su po principu *Lex specialis derogat legi generali*:

- Zakon o zaštiti mentalnog zdravlja u Republici Srpskoj (na osnovu ovog zakona usvojeni su: Pravilnik o zajedničkom planiranju otpusta lica sa smetnjama u mentalnom zdravlju i Pravilnik o postupku opšte procjene rizika i plan praćenja rizika lica sa smetnjama u mentalnom zdravlju u RS-u);
- u Federaciji BiH su izrađene stručne osnove Zakona o mentalnom zdravlju, na osnovu čega su pripremljene i stručne osnove Pravilnika o planiranju i provođenju otpusta osobe s mentalnim poremećajima iz zdravstvene ustanove FBiH.

Nadalje:

- Donesena je Strategija razvoja mentalnog zdravlja u Republici Srpskoj za period 2020-2030. godina.
- Izrađen je Program promocije mentalnog zdravlja građana u Republici Srpskoj za period 2021-2023. godina.
- Usvojen je Akcioni plan Strategije razvoja mentalnog zdravlja u Republici Srpskoj za period 2020-2022. godina.
- Pripremljene su stručne osnove Akcionog plana Programa promocije mentalnog zdravlja građana u Republici Srpskoj za period 2021-2023. godina.

UNAPREĐENJE KVALITETA USLUGA MENTALNOG ZDRAVLJA

Osigurano je rutinsko prikupljanje podataka za jedinstvene indikatore u mentalnom zdravlju u Federaciji BiH, RS-u i Brčko distriktu:

- U Federaciji BiH rutinsko prikupljanje podataka o zdravstvenim ustanovama uvedeno je provedbenim propisom, a vrši ga Zavod za javno zdravstvo FBiH. Podaci dolaze iz svih kantona, što omogućava bazu dokaza za cijelu FBiH. Podaci se prikupljaju i iz psihijatrijskih bolnica/odjeljenja/klinika.
- U Republici Srpskoj je uspostavljeno rutinsko praćenje i izvještavanje korištenjem baze podataka Fonda zdravstvenog osiguranja i izvještaja Instituta za javno zdravstvo RS-a koji se dostavljaju Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite na osnovu odluke ministra. Prikupljanje podataka vrši se putem novog integriranog zdravstvenog informacionog sistema (IZIS).
- U Brčko distriktu u toku je rutinsko prikupljanje podataka u Odsjeku Vlade Brčko distrikta za zdravstvo i druge usluge.

Od prošle projektne godine, Projekt prati broj promotivnih i preventivnih (PP) programa/usluga koje pružaju centri za mentalno zdravlje, a finansiraju Zavod za zdravstveno osiguranje, odnosno Fond zdravstvenog osiguranja. U 2020. godini ukupan broj PP usluga u FBiH iznosio je 654, u odnosu na 1.577 u 2019. godini (1.003 preventivna programa u zajednici i 574 programa promocije). To pokazuje da je u 2019. godini bilo 22% PP usluga od ukupno pruženih usluga, dok je u 2020. taj postotak smanjen na 11%. Razlog za smanjenje je pomjeranje fokusa sa PP usluga na usluge vezane uz oboljenje SARS-COVID-19.

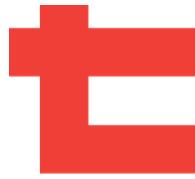
U toku 2021. godine nastavljena je podrška i saradnja s Agencijom za kvalitet i akreditaciju u zdravstvu u FBiH (AKAZ), odnosno s Agencijom za sertifikaciju, akreditaciju i unapređenje kvaliteta zdravstvene zaštite RS-a (ASKVA) u (re)akreditaciji centara za mentalno zdravlje (CMZ), edukaciji osoblja CMZ-a i bolničkih ustanova o unapređenju kvaliteta usluga zasnovanih na dokazima, te prikupljanju podataka i praćenju indikatora u mentalnom zdravlju. U ovom trenutku, 72% centara za mentalno zdravlje pruža rodno senzitivne usluge u skladu s akreditacijskim standardima mentalnog zdravlja, uključujući planiranje i rad zasnovan na dokazima (51 od ukupno 71 CMZ: FBiH 30; RS 20; BD 1), na nivou BiH. U izvještajnom periodu (od marta 2021. do februara 2022. godine) akreditirana su dva CMZ-a (CMZ Konjic i CMZ Stolac), čime je završen planirani proces akreditacije u FBiH. U saradnji sa AKAZ-om, revidirani su i Akreditacioni standardi za bolnice u FBiH.

U prethodnoj godini održana su dva zagovaračka regionalna sastanka o temi **Podrška postupku akreditacije/reakreditacije u cilju unapređenja kvaliteta pružanja usluga u mentalnom zdravlju u RS-u** (Banja Luka i Doboj) kako bi se centri, kojima je istekao akreditacijski status, dodatno motivirali za reakreditaciju, što je rezultiralo potpisivanjem Aneksa ugovora sa ASKVA-om, čime je omogućen nastavak reakreditacije 15 CMZ-ova u RS-u, koji je prethodno odgođen zbog pandemije COVID-19. Važno je napomenuti da su domovi zdravlja participirali finansijski u procesu reakreditacije, što je značajno sa stanovišta budućih aktivnosti (re)akreditacije centara. Čak 78% (što je više od planiranih 70%) akreditiranih ustanova je dobilo supervizijsku podršku u implementaciji akreditiranih standarda (16 u RS-u, 18 u FBiH i 1 u Brčko distriktu).

Tokom 2021. provedena je edukacija profesionalaca za upravljanje uslugama bazirana na dokazima za ukupno **124 osobe (Ž 96, M 28; FBiH 77, RS 15)** profesionalaca, iz ukupno 53 zdravstvene ustanove primarnog nivoa iz BiH (36 FBiH i 17 RS).

JAČANJE KONTINUITETA BRIGE U OBLASTI MENTALNOG ZDRAVLJA

U cilju promoviranja i jačanja primjene nedavno pilotiranog i usvojenog **Modela zajedničkog planiranja otpusta pacijenata iz bolničkog sektora**, održano je devet sastanaka (tri u FBiH i šest u RS-u) za sva tri nivoa zaštite mentalnog zdravlja, uključujući sistem socijalne zaštite. Nakon ovih događaja, **98 zdravstvenih ustanova u BiH koje pružaju zaštitu mentalnog zdravlja** (devet bolnica, 32 CMZ-a, 155 CSR-a i pet ustanova socijalne zaštite) imenovalo je 188 koordinatora za kontinuitet brige koji su educirani za primjenu Modela. Kao rezultat toga, u periodu septembar – decembar 2021. godine, od ukupno 19 (FBiH 10; RS 9) ustanova bolničkog tipa, njih 17 (FBiH 9; RS 8) provodilo je Model, uključivanje CSR-a i ustanova socijalne zaštite u primjenu Modela.

NAJZNAČAJNIJI REZULTATI OSTVARENI U 2021. GODINI U OKVIRU KOMPONENTE 2:

USPJEŠNA PRIMJENA KOORDINIRANE BRIGE I OSIGURANI DUGOROČNI POZITIVNI EFEKTI

Intervencije u okviru ovog ishoda do sada su uspješno dovele do postizanja planiranih ili boljih rezultata od planiranih što dokazuje **broj korisnika uključenih u koordiniranu brigu koji je veći od cilja za ovu fazu projekta (3.681 korisnik u koordiniranoj brzi u odnosu na ciljnih 3.452)**. Intervencije jačanja kapaciteta profesionalaca, primarno u centrima za mentalno zdravlje, fokusirane su na **uspostavljanje sistema mentalnog zdravlja koji će podržati prevenciju mentalnih problema, psihosocijalnu rehabilitaciju i oporavak te osigurati dugoročne efekte za pojedince i njihove porodice, kao i kvalitet usluga koje pružaju CMZ-ovi u BiH**. Projekt je kroz aktivnosti supervizijsko-edukativnih radionica, posjeta na radnom mjestu i praćenjem primjene koordinirane brige u centrima za mentalno zdravlje, nastavio da podržava dalju integraciju pristupa koordinirane brige u svakodnevnu praksu centara.

Nastavak podrške je prvenstveno zbog dokazanog pozitivnog utjecaja na oporavak korisnika, smanjenje relapsa, recidiva i hospitalizacija. **Praćenje oporavka korisnika uključenih u koordiniranu brigu** jedan je od najznačajnijih praćenja općeg cilja projekta. U procjeni praćenja oboljenja i oporavka tokom 2021. godine učestvovalo je ukupno **388 ispitanika (N=194 korisnika/ice i N=194 osoblja)**. Za ovaj izvještajni period, broj praćenih korisnika/ica uključenih u KB je **194 (Ž 106 i M 88)**, a slično ranijim godinama, **samoprocijenjeni oporavak korisnika (N=194, Ž 106, M 88) nešto je veći (78,4%) u odnosu na procjenu oporavka korisnika koju vrši osoblje (71,1%)**. Na nivou ukupnog uzorka (N=388), **oporavak procjenjuje 74,7% ispitanika**.

U sklopu posjeta na radnom mjestu CMZ-ovima, izvršena je procjena zadovoljstva korisnika uslugom koordinirane brige. Rezultati analize ispunjenih upitnika pokazuju da je zadovoljstvo uslugama koordinirane brige i dalje iznad postavljenog *baselinea (M=3.65 u poređenju sa M=3.63 (na skali od 1 do 4))*.

U koordiniranu brigu tokom 2021. godine uključena su **202 korisnika (Ž 111, M 91)**. Održano je šest dvodnevnih edukativno-supervizijskih radionica. Na radionicama je učestvovalo **N=90 profesionalaca iz CMZ-ova (Ž 78,9%, M 21,1%)**. Zbog pandemije i predloženih mjera prevencije, u ovom ciklusu radionica bili smo prinuđeni pozivati samo po dva profesionalca iz svakog CMZ-a.

U okviru aktivnosti **pružanja podrške** u primjeni koordinirane brige **na radnom mjestu, u ovom izvještajnom periodu posjećena su 32 centra za mentalno zdravlje u BiH**. U sve tri faze Projekta mentalnog zdravlja obavljene su ukupno **272 posjete u 74 CMZ-a u BiH**. Onsite posjete su se pokazale kao najbolji način pružanja podrške centrima u provođenju koordinirane brige, a projektnim timovima daju potpuniju sliku o stvarnom stanju, načinu funkcioniranja CMZ-ova i aktuelnim poteškoćama s kojim se pojedini centri susreću. Iz izvještaja supervizora se može zaključiti da su i dalje najveći efekti koordinirane brige smanjenje ponovnih hospitalizacija i bolji oporavak i rehabilitacija korisnika.

SARADNJA PORODIČNE MEDICINE I CENTARA ZA MENTALNO ZDRAVLJE U RANOJ DETEKCIJI DEPRESIJE

U partnerstvu sa entitetskim IJZ/ZZJZ i CMZ-ovima, provodi se program „**Saradnja centara za mentalno zdravlje i službi porodične medicine sa ciljem blagovremenog otkrivanja depresije i anksioznosti kod odraslog stanovništva**“. Ovaj program se provodi u oba entiteta, u partnerstvu sa po 10 domova zdravlja u 10 lokalnih zajednica po entitetu. Projektom je obuhvaćeno **20 CMZ-ova i 60 timova porodične medicine u BiH**. Na nivou oba instituta, koji provode gore navedeni PP program, **uključeno je 15 novih CMZ-ova**. Ukupan broj profesionalaca koji su prošli obuku za provođenje PP programa je **169 (M 21, Ž 148)**. Broj osoba iz opće populacije koji su obuhvaćeni skriningom u porodičnoj medicini je **885 (M 595, Ž 290)**[1].

MENTALNO ZDRAVLJE, LJUDSKA PRAVA TE OPORAVAK I UKLJUČIVANJE USTANOVA SOCIJALNE ZAŠTITE

Već desetu godinu zaredom, 10. oktobra tradicionalno obilježavamo **Svjetski dan mentalnog zdravlja** u oba entiteta u BiH, a i ove godine bilježimo rekordno interesiranje medija za teme o mentalnom zdravlju u tom periodu.

Obuka osoblja iz ustanova socijalne zaštite za izradu i praćenje individualnog plana oporavka (IPO) jeste modificirani trening iz koordinirane brige. Ovaj trening je usaglašen i nadopunjuje se s elektronskim treningom SZO-a o ljudskim pravima i oporavku (WHO Quality Rights e-training). Uspješno su **provedene i posjete odabranim ustanovama socijalne zaštite** koje su bile organizirane sa ciljem dobijanja što kvalitetnijeg i boljeg uvida u kapacitete i način rada svake ustanove. **Kreirani su i prilagođeni svi trening materijali za individualni plan oporavka (IPO)** koji će biti korišteni u daljim aktivnostima (edukacijama edukatora - ToT, edukacijama profesionalaca iz ustanova socijalne zaštite i edukativno-supervizijskim radionicama). **Održana su četiri trodnevna edukativna treninga za izradu i praćenje individualnog plana oporavka** namijenjenog osoblju u ustanovama za dugotrajni smještaj korisnika u Bosni i Hercegovini. **Na treninzima je učestvovalo N=69 profesionalaca (Ž 54 (72,3%), M 15 (21,7%)**) iz osam ustanova u BiH (četiri u FBiH i četiri u RS-u).

[1] Dobijeni podaci su samo iz IJZ RS, a u narednom periodu će biti prikupljeni i ostali podaci.

REALIZIRANE SUPERVIZIJSKO-EDUKATIVNE RADIONICE ZA OKUPACIONE TERAPEUTE

U 2021. godini održane su četiri **supervizijsko-edukativne radionice za 66 okupacionih terapeuta** u mentalnom zdravlju u BiH u periodu od 7. do 9. juna 2021. godine. U istom periodu su terapeuti iz cijele BiH podijeljeni u četiri grupe (sa po maksimalno 20 osoba), te su sistemom rotiranja u četiri sale slušali teoriju i primjenjivali praksu iz zanimljivih tehnika okupacione terapije (muzikoterapijski i kreativno-dramski procesi u mentalnom zdravlju, dobrobit i značaj vježbanja na psihičko stanje kod različitih psihijatrijskih oboljenja i postavljanje kratkoročnih i dugoročnih ciljeva u primjeni okupacione terapije i EMAE-2 evaluacije). Utisci učesnika su bili izvrsni. Savladane su nove tehnike, a postignuti su i drugi ciljevi radionica: poboljšana grupna kohezija i kapaciteti za vođenje grupa, poboljšana koncentracija, samopouzdanje i povjerenje u vlastite sposobnosti – osobito važno za sramežljive i introvertne korisnike usluga mentalnog zdravlja. Nastavljeno je praćenje oporavka korisnika putem EMAE-2 evaluacije i u ovoj projektnoj godini završena je obrada podataka za 73 korisnika usluga primjenom evaluacije i reevaluacije kao i CSQ upitnika za mjerjenje zadovoljstva korisnika usluga.

Broj korisnika uključenih u radnu/okupacionu terapiju je veći od cilja za ovu fazu projekta i iznosi **1.880 korisnika u odnosu na ciljnih 1.000.**

ONSITE POSJETE OKUPACIONIM TERAPEUTIMA

U novembru i decembru 2021. godine, **12 timova terapeuta sa po dva člana tima (24 terapeuta)**, posjetilo je **24 ustanove mentalnog zdravlja (12 FBiH i 12 RS-u)**, one ustanove za koje je procijenjeno da im je potrebna dodatna podrška u provođenju okupacione terapije na radnom mjestu. Urađene su jednodnevne radionice o temi razvijanja komunikacijskih vještina za jačanje kapaciteta okupacionih terapeuta, a konkretno se odnosilo na jačanje sposobnosti okupacionih terapeuta za pregovaranje sa menadžmentom ustanova, zatim u radu sa klijentima u slučajevima razbijanja otpora i podizanja motivacije kod korisnika usluga (OT).

EDUKACIJA PROFESIONALACA IZ USTANOVA SOCIJALNE ZAŠTITE IZ OKUPACIONE TERAPIJE U MENTALNOM ZDRAVLJU

Uz veliku podršku entitetskih ministarstava zdravstva i socijalne zaštite, te širenjem saradnje sa nadležnim ministarstvima rada i socijalne politike, nakon što smo kreirali kratki „Intenzivni kurs iz okupacione terapije u mentalnom zdravlju za profesionalce u sistemu socijalne zaštite“, završen je opsežni proces imenovanja polaznika edukacije gdje je, u odnosu na **30 planiranih, imenovano ukupno 49 polaznika obuke**, izvršena selekcija edukatora, te obavljena priprema za realizaciju edukacije.

Paralelno, planirani su kontinuirani monitoring i evaluacija procesa edukacije, praćenje napretka terapeuta u procesu usvajanja gradiva i mjerjenje oporavka korisnika usluga (upitnikom EMAE-2). Svakoj edukaciji je prethodio rad na procesu zagovaranja održivosti usluga OT u sistemu socijalne zaštite kroz organizacije intenzivnih sastanaka sa menadžmentom navedenih ustanova.

U protekloj godini smo realizirali tendere za nabavku setova materijala i opreme, te su osigurana 24 bazična paketa za 18 ustanova socijalne zaštite/ustanova mentalnog zdravlja za potrebe okupacionih terapeuta koji su uključeni u edukaciju intenzivnog kursa u radu sa njihovim pacijentima/korisnicima.

BiH BOGATIJA ZA 27 SISTEMSKIH PORODIČNIH SAVJETNIKA/SOCIJALNIH RADNIKA ZAPOSLENIH U CENTRIMA ZA MENTALNO ZDRAVLJE

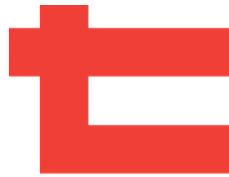
U 2021. godini provedena je kontinuirana kvalitativna i kvantitativna analiza primjene edukacije iz sistemske porodične terapije (za četiri modula u trajanju od tri dana sa završnim ispitima) kroz tromjesečne narativne i finansijske izvještaje, koje je dostavio partner u implementaciji - Udruženje za sistemsku praksu i terapiju (USPIT) sa ciljem završetka aktivnosti prema zadatim ugovorenim rokovima. Školu je uspješno odslušalo i položilo prvi nivo edukacije **27 (Ž 25, M 2) socijalnih radnika zaposlenih u centrima za mentalno zdravlje širom BiH**, kao i **10 edukanata iz obrazovnog sektora** koji su zajedno učestvovali u procesu edukacije i time poboljšali kvalitet samog procesa. Ispit za drugi nivo će biti u februaru 2022. godine. Od ove godine počeo je i proces primjene i analize SCORE upitnika sa ciljem praćenja oporavka korisnika usluga sistemske porodične terapije u ustanovama za zaštitu mentalnog zdravlja.

OJAČANI SU KAPACITETI CENTARA ZA MENTALNO ZDRAVLJE ZA RAD S DJECOM I ADOLESCENTIMA

Projekt mentalnog zdravlja u Bosni i Hercegovini (PMZ u BiH) implementirao je dva dvogodišnja programa edukacije iz oblasti rada s djecom i adolescentima, u saradnji s medicinskim fakultetima u Zenici i Banjoj Luci koji su ugovoreni za njihovu realizaciju. U proteklom periodu **52 profesionalca (Ž 43, M 9), od toga iz FBiH 21 psiholog, a iz RS-a 31 profesionalac iz timova centara za mentalno zdravlje, prošla su formalnu obuku za rad s djecom i adolescentima**. Ovom edukacijom je obuhvaćeno 30 ustanova mentalnog zdravlja, najvećim dijelom iz centara za mentalno zdravlje (FBiH 21, RS 12). Sa ciljem prevazilaženja problema implementacije aktivnosti na terenu, **12 terenskih posjeta** obavili su edukatori (psihijatar, psiholog i medicinska sestra) kako bi edukanti usvojili znanja i intervencije koje su učili tokom edukacije. Nakon završene edukacije, psihoterapijska usluga, koja je trenutno nedostatna i nije sistemska riješena, bit će dostupna većem broju rizične populacije djece i adolescenta kao i njihovim porodicama te će utjecati na prevenciju nastanka novih poteškoća i bolesti u ovim teškim vremenima izazvanim pandemijom. U okviru navedene projektne aktivnosti, započeto je regionalno istraživanje presjeka stanja u oblasti mentalnog zdravlja djece i adolescenta (komparativna studija Republika Srbije i Bosne i Hercegovine).

INICIJATIVA ZA PRUŽANJE PODRŠKE I RAZVOJ REZILIJENCIJE KOD PROFESIONALACA IZ OBLASTI ZAŠTITE MENTALNOG ZDRAVLJA U VREMENU EFEKATA COVID-19 POSTPANDEMIJE

Projekt mentalnog zdravlja u BiH, kroz saradnju s Udruženjem za psihološku procjenu, pomoći i savjetovanje - Domino, uslijed krize izazvane pandemijom COVID-19, dizajnirao je inicijativu za pružanje podrške ranjivim profesionalcima – stručnjacima za mentalno zdravlje. Cilj *Mind-body* projekta jeste osnaživanje i zaštita mentalnog zdravlja stručnjaka u oblasti mentalnog zdravlja kroz umanjivanje profesionalnog sagorijevanja i prevenciju sekundarne traumatizacije na veoma individualiziranom pristupu. Za spomenuto ciljnu grupu održane su **tri jednodnevne radionice (dvije u Sarajevu i jedna u Tesliću)**. Ukupan broj profesionalaca u mentalnom zdravlju koji su dobili ovaj vid podrške je **38, od čega njih 28 u FBiH i 10 u RS-u**.

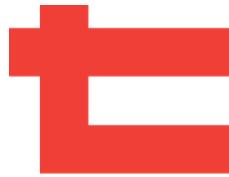
Body and Mind radionica

Radionica: edukacija iz sistemske porodične terapije

Radionica: sportsko-rekreativni, muzikoterapijski i kreativno-dramski procesi u okupacionoj terapiji

Edukacije za rad sa djecom i adolescentima

NAJZNAČAJNIJI REZULTATI OSTVARENI U 2021. GODINI U OKVIRU KOMPONENTE 3: OSNAŽIVANJE KORISNIKA USLUGA MENTALNOG ZDRAVLJA I NJIHOVIH UDRUŽENJA

Osnaživanje korisnika usluga mentalnog zdravlja u procesu postizanja i održavanja oporavka i ravnopravnog uključivanja u sve oblasti društvenog i ekonomskog života svoje zajednice, uključujući poboljšanje kvaliteta života, jedan je od krajnjih ciljeva Projekta mentalnog zdravlja u BiH. Primarnu ulogu u ovom veoma važnom procesu imaju korisnici, stoga Projekt kontinuirano provodi aktivnosti koje direktno jačaju zdrave kapacitete korisnika i kapacitete korisničkih udruženja. Kroz redovne programe, jačanje kapaciteta korisnika i korisničkih udruženja, te povećanje socijalne inkluzije osoba s mentalnim poremećajima, u 2021. godini direktno je uključeno **290 korisnika/ca kroz različite programe (M 99, Ž 191)**.

U ovom izvještajnom periodu realizirani su kolaborativni programi socijalne inkluzije i zaštite fizičkog zdravlja sa udruženjima „EKO-EHO“ Banja Luka, „Zvonik“ Zvornik, „Menssana“ Sarajevo i „Tunel“ Ključ, dok se još tri projekta provode u saradnji sa UG „Dolac“ Banja Luka, „Neuron“ Odžak i „Tavan“ Sarajevo. Kroz projekte s udruženjima „Zvonik“ i „Menssana“, **šest korisnica je ostvarilo radni angažman**.

Kroz aktivnost zagovaranja ljudskih prava, podržali smo **33 korisnika/ice (M 15, Ž 18)**. E-trening Svjetske zdravstvene organizacije o mentalnom zdravlju i ljudskim pravima „Quality Rights“ završilo je 20 korisnika. **Šesnaest korisnika i profesionalaca angažiranih u udruženjima (M 8, Ž 8)** završilo je ciklus edukacija za trenere u oblasti zaštite ljudskih prava u mentalnom zdravlju, a prvoj radionici, organiziranoj u saradnji s Udruženjem „Most“ iz Viteza, prisustvovalo je **13 korisnika/ica (M 5, Ž 8)**.

U ovom periodu pružena je podrška inicijativama za otvaranje **Udruženja korisnika usluga mentalnog zdravlja „Mila“ u Maglaju**, a na inicijativu korisnika, uz finansijsku i logističku podršku PMZ-a u decembru 2021. godine, obavljena je registracija **Udruženja govornika na nivou BiH „Glasno s razlogom“**. U sklopu **promocije e-treninga Svjetske zdravstvene organizacije** o mentalnom zdravlju i ljudskim pravima „Quality Rights“, osmišljeni su i izrađeni **promotivni materijali** u vidu letaka i postera.

Do sada je svim našim partnerima **distribuirano 50.000 letaka i 700 postera**. Aktivnim zagovaračkim djelovanjem podržan je rad tri udruženja. Općina Odžak je dodijelila Udruženju „Neuron“ prostorije, a Udruženje je uspjelo osigurati sredstva potrebna za renoviranje i uređenje prostora. Zahvaljujući zajedničkom zagovaranju, Udruženje „Dnevni centar Menssana“ koristi općinski prostor za svoj dnevno-rekreativni centar, a osigurana su sredstva za ugovor o radu za jednog korisnika. U sklopu kriznih intervencija, drugi put smo podržali UG „Zajedno“ zato što su članovi iseljeni iz svojih prostorija zbog ustupanja objekta za potrebe kovid ambulante; kroz ovu aktivnost je obuhvaćeno **18 korisnika/ica (M 12, Ž 6)**. Također, Udruženju „Zajedno“ pružena je podrška u održavanju sastanaka s lokalnim vlastima u cilju zadržavanja prostorija i pružanja usluga u kontinuitetu.

RADNA INTEGRACIJA, SOCIJALNO PREDUZETNIŠTVO I SARADNJA NA POLJU DRUŠTVENO ODGOVORNOG POSLOVANJA

U okviru razvijanja modela radne integracije, projekt je, prvenstveno iskustveno, razvio i sa partnerima implementira **tri različita modela**: radni angažman kroz socijalno preduzetništvo, angažman kroz samozapošljavanje i rehabilitacioni radni angažman unutar udruženja. Model radnog angažmana kroz jačanje socijalnog preduzetništva, čija je implementacija počela u fazi II Projekta, uspješno se realizira kroz partnerstvo s korisničkim udruženjima „Uzdravlje“ i „Feniks“, poljoprivrednim zadružama „Agropromet“ Tuzla i „Mrav“ Mrkonjić Grad te uz stručnu pomoć konsultantske kuće „Agroideja“. Od inicijalne ideje podizanja **zasada malina** kroz korisnička udruženja, a uz podršku lokalnih zadruga, ovaj program je proširen u još dva svoja modaliteta, shodno potrebama, mogućnostima i afinitetima te zdravstvenim mogućnostima korisnika.

Aktivnosti su se proširile kroz podršku organske **proizvodnje voća i povrća na ličnim parcelama**. Da bi se omogućila dodatna zarada korisnicima projekta, napravljen je model sa Poljoprivrednom zadrugom „Agropromet“, kao društveno odgovornim preduzećem, da korisnici udruženja budu angažirani kao sezonski radnici na sadnji, održavanju, branju ili pakovanju povrća zasađenog na parcelama zadruge. Kroz ove modele, u dvije lokalne zajednice uključeno je **18 korisnika/ica (M 8, Ž 10)**.

POBOLJŠANO ETIČKO IZVJEŠTAVANJE MEDIJA U BORBI PROTIV STIGME MENTALNIH POREMEĆAJA

Na polju smanjenja stigme i njenih efekata utjecalo se i kroz izradu **Priručnika o etičkom izvještavanju o mentalnom zdravlju, te edukacijom novinara i zdravstvenih radnika iz primarne i sekundarne zdravstvene zaštite, kao i zaposlenih u ustanovama socijalne zaštite**. Ovaj priručnik, kao jedinstven dokument u regiji koji sadrži obilje kvalitetnih informacija, domaćih i inozemnih zakonskih obaveza i standarda, konkretnih savjeta o upotrebi jezika i prikaza, razumljivim jezikom opisane mentalne poremećaje koji su najčešće pogrešno interpretirani u medijima i javnosti, konkretne i izdvojene smjernice za novinare za jezički ispravnu upotrebu terminologije kada su u pitanju mentalno zdravlje i specifični mentalni poremećaji, **usvojen je na studijskim programima novinarstva, te na Medicinskom fakultetu u Sarajevu**. U ovom izvještajnom periodu su održane dvije posljednje radionice sa ciljem da se povećanjem svijesti onih koji izvještavaju podstakne kultura etičkog izražavanja i prikazivanja o mentalnom zdravlju koja će dovesti do tačnog, etičnog, stručnog i pozitivnog izvještavanja. Na ovim radionicama je učestvovalo **58 osoba (M 16, Ž 42)**, od kojih je **18 profesionalaca (M 5, Ž 13)** iz ustanova socijalnog tipa za dugotrajni smještaj korisnika, **15 profesionalaca iz CMZ-ova i bolnica (M 2, Ž 13)**, **19 novinara (M 6, Ž 13)** i **šest korisnika (M 3, Ž 3)**.

Informacije o aktivnostima Instituta za populaciju i razvoj putem domaćih i regionalnih medija dobilo je 1.900.000 osoba

Transparentnost i protok informacija u dosadašnjem radu Instituta za populaciju i razvoj osigurani su kroz podršku domaćih i regionalnih medija. Iako bh. medijsku scenu karakterizira izuzetno veliki broj medijskih kuća, Institut se uspio pozicionirati kao pouzdan i stručan partner i saradnik u oblasti zdravlja na medijskoj sceni Bosne i Hercegovine, što je posebno došlo do izražaja u vrijeme pandemije.

Mediji su dugogodišnji pouzdani partneri Instituta koji podržavaju programe i projekte od sveopćeg društvenog interesa kao i informacije o svakodnevnim uslugama te ih putem svojih kanala plasiraju u javnost.

O Institutu za populaciju i razvoj i projektnim aktivnostima u protekloj godini objavljeno je 360 neplaćenih TV i radio priloga, emisija i tekstova na web-portalima koji na pozitivan i inspirativan način prikazuju Institut i njegovo djelovanje, ali i donatore, vladine institucije i partnere.

O Institutu za populaciju i razvoj najviše su izvještavali novinari i novinarke sa web-portala i elektronskih medija, ali podrška nije izostala ni od printanih medija ni od novinskih agencija.

Interes za programske oblasti i projektne aktivnosti Instituta pokazali su javni RTV servisi, te privatne bh. i regionalne medijske kuće. **Ukupan broj osoba koje su putem medija dobile informacije u protekloj godini je 1.900.000.**

Aktuelne teme od sveopćeg društvenog interesa, koje je implementirao Institut u protekloj godini, kanalise su kroz web-stranicu, a društvene mreže (Facebook, Twitter, Youtube i Instagram) dale su veliki doprinos u svakodnevnoj komunikaciji sa onima koji prate i kroz interakciju aktivno učestvuju u našem radu.

Korisne i servisne informacije došle su do svakog doma u našoj zemlji. U toku 2021. godine, dosegnuti broj osoba koje su vidjele sadržaje Instituta za populaciju i razvoj putem ovih kanala komunikacije iznosi **994.852**. Do sada je Institut za populaciju i razvoj registrirao **26.000 pratilaca i preko dva i pol miliona pregleda na društvenim mrežama**.

